

BRIEFING PAPER WHISTLEBLOWER PROTECTION IN THE EU

Infoleht — Vilepuhujad ja vilepuhujate kaitse Eestis

Sissejuhatus

Eestis puuduvad raamistikud, mis kaitseksid vilepuhujaid ja annaksid neile piisavad aruandlusvõimalused ning pakuks kompensatsiooni saadud kahjude eest. Ainus teadaolev säte, mis vilepuhumisega seostub, on avalikele teenistujatele kehtiv kohustus korruptsioonist teada anda. 2013. aastal tehtud korruptsioonivastase seaduse parandus pakub avalikele teenistujatele kaitset kättemaksu eest.

Hoolimata ebapiisavast seaduslikust kaitsest ning vilepuhumise nõrgast avalikust kuvandist, kaotas töö ainult üks viiest avalikustuse teinud vilepuhujast, keda Tšehhi MTÜ Oživení 2014. aastal küsitles.

Seadused, institutsioonid ja kord

Eesti vilepuhujate tugistruktuurid on Euroopa nõrgemate seas. Ainus teadaolev säte on korruptsioonivastases seaduses, mis jõustus 1999. aastal ning mille 2013. aastal jõustunud parandusega keelatakse avalikel teenistujatel varjata korruptiivset tegevust ning tagatakse nende konfidentsiaalsus ja kaitse kättemaksu eest, kui nad korruptsioonijuhtumitest teada annavad. Seadus kehtib ka avalikele teenistujatele, kes teatavad juhtumist erasektoris. Ei ole teada, kui hästi seda sätet hallatakse ja jõustatakse.

Need avalikud teenistujad, kes teatavad mõnest muust üleastumisest peale korruptsiooni, ning need vilepuhujad, kes tegutsevad erasektoris, ei ole kaitstud. Töölepinguseadus keelab ebaõiglase vallandamise ning ebaseadusliku töötingimuste halvenemise, kui on ebaselge, kas see seadus laieneks ka vilepuhujatele.

Eestil ei ole korruptsioonivastast institutsiooni ega agentuuri, mis tegeleks konkreetselt vilepuhujate probleemidega. Keskkriminaalpolitsei võtab korruptsiooniteateid vastu läbi vihjeliini, kuid asutuses ei ole üksust, mis tegeleks otseselt vilepuhujatega.

Hiljutised ja jätkuvad algatused ning trendid

Peale 2013. aastal tehtud korruptsioonivastase seaduse muudatust avalike teenistujate kohta ei ole tulnud Eesti poliitiliste liidrite poolt ühtegi impulssi vilepuhujate õiguste tugevdamiseks. Ei ole teada, et seadusandjate ja valitsusametnike seas oleks viimastel aastatel sel teemal süvitsi minevaid arutelusid peetud.

Plaanid kehtestada vilepuhujate kord väga korruptsioonialtis meditsiinisektoris ei ole vilja kandnud.

Vilepuhumisjuhtumid

Üks Eesti suurimaid vilepuhumisjuhtumeid rullus lahti Narvas, riigi suuruselt kolmandas linnas. Kolm kohaliku omavalitsuse ametnikku kandsid ette ebatavalistest arengutest kinnisvara haldamise alal ning võltsitud hangetest, mis eelistasid kindlaid ettevõtteid. Töötajad said oma tegevusele tugeva vastureaktsiooni ning läksid kohtusse, et vallandamine vaidlustada. Lõpuks vallandas linnavolikogu nad siiski, kaotades selleks terve osakonna. Juhtumi avalikustamine viis mitmete tagasiastumiseni ja mitmete avalike teenistujate ning ettevõtete omanike osas uurimiste alustamiseni, kellest mõned on sellest hoolimata säilitanud oma positsiooni ega ole süüdi mõistetud.

2013. aasta aprillis teatas psühhiaater fiktiivsete arvete väljastamisest protseduuride eest, mida kõnealuses tervisekeskuses ei toimunud. Psühhiaatrile sai teatavaks, et keskus saab rahastajalt raha endiste narko-
maanide nõustamise eest, mida tegelikult ei toimunud. Rahastaja, kelleks oli riiklik Tervise Arengu Instituut, tegi keskusele trahvi 4700 eurot lepingu rikkumise eest ning nõudis juba kulutatud raha hüvitamist.

Andmed ja statistika

Kuna Eestil ei ole riiklikku agentuuri, mis tegeleks vilepuhumisjuhtumitega, ei ole teada iga-aastast juhtumite arvu ega ka nende tulemusi. Keskkriminaalpolitsei kinnitas, et nende vihjeliinile jõudis 2015. aastal teateid 61-st korruptsiooniga seotud juhtumist, kuid ei ole teada, kui paljud neist tulid vilepuhujatelt.

Vilepuhumise avalik kuvand

Vilepuhumisest ei räägita avalikkuses palju. Nagu paljudes endistes nõukogude riikides, nähakse vilepuhujaid tavaliselt reeturite või pealekaebajatena.

74% inimestest, keda justiitsministeerium 2012. aastal küsitles, ütles, et nad ei annaks korruptsiooni märgates sellest teada. Oživení sõnul usub enamik inimesi, et probleemid peaks lahendamata ettevõtte sees ning neid ei tuleks „välja riputada“. Kõik viis küsitletud vilepuhujat soovisid jääda anonüümseks, kartes, et nende loo kaudu võidakse nende endini tagasi jõuda.

Siiski on praegu esile kerkimas kuvand vilepuhujatest kui kangelastest, kes kaitsevad avalikku heaolu, mitte kui pealekaebajatest ja poliitilistest võimaluseotsijatest, leidis Oživení. Teatud meediaväljaanded pühendasid teemale enam tähelepanu. 2012. aastal kutsus Delfi vilepuhujaid üles andma teada avalikest teenistujatest, kes väärkasutavad avalikke vahendeid.

Võimalused ja teabekeskused

Ei ole teada riiklikke institutsioone või kodanikuühiskonna organisatsioone, mis tegeleksid Eestis vilepuhujate kaitsmise küsimuste või juhtumitega.